Andrej POGAČNIK

Varstvo in usmerjanje oblikovne podobe slovenskih mest

Slovenija Oblikovanje Mesta

*Raziskovalno-razvojni projekt **Varstvo in usmerjanje oblikovne podobe slovenskih mest** zajema 48 urbanih središč. Slika mest je prikazana tekstualno in grafično na kartah v merilu 1:10.000. Podan je tudi poskus tipološke klasifikacije mest po oblikovnih značilnostih ter zbirni končni predlogi Raziskava bistveno razširja dosedanje, pretežno v varstvo starih jeder usmerjenih raziskav. Ugotavlja, da se je podoba mest spremenila zaradi suburbanizacije, novih industrijskih con. prometnic, funkcionalističnih blokovnih naselij, zaradi zviševanja gabaritov, komercializacije centrov in drugih razlogov. Predlagane usmeritve temeljijo na načelih ekologije, reurbanizacije. humanizacije, kontinuitete, kontekstualizma in poudarjanja identitete podobe naših mest.*

Andrej Pogačnik

Protection and Guidelines for the Built Image of Towns in Slovenia

Slovenia Oblikovanje Mesta

The research project Protecting and Directing the Identity of Slovene Towns includes 48 urban centres. Towns were presented textually and graphically on maps (scale :10.000). An attempt oj'a typological classification based on design features and its final proposals are shown. The research vastly increases the scope of former projects focusing on centres of old inner cities. It points out that the formal features of towns has changed because of suburbanization, new industrial zones, communications, functionalistic blocks, high-rise buildings, commercialization of centres and other reasons. The proposed guide-lines are based on principles of ecology, reurbanization, humanization, contextualism and emphasizing the identity of our towns.

Metodologija in tehnika obdelave

Ker gre za raziskovalno-razvojno, torej aplikativno raziskavo, ni bilo možno podrobneje obdelati metode inventarizacije, analize, valorizacije in usmerjanja mestne podobe.

Gre namreč za uporabo v svetu znanstveno priznane in uveljavljene metodologije.

Uporabljena je bila **kombinacije metode vizualne analize za mesta in za urbano ter naravno krajino.**

Te metode so razvijali K. Lynch, A. Rapoport, G. Cullen, R. Venturi, C. Jencks, R. Iftier, Huber in mnogi drugi, v Sloveniji pa zlasti V. Mušič, D. Ogrin, I. Marušič, L. Lenarčič, A. Pogačnik in drugi. Seveda smo morali metodiko prilagoditi, to je reducirali, za makroraven obdelave, ki jo narekuje merilo 1 : 10.000. Zaradi velikega števila obdelanih mest je bila za vsakega izdelana le ena, sintetska karta, ki torej v sebi združuje tako inventarizacijo kot tudi valorizacijo in usmeritve.

Ne nazadnje je bilo metodo potrebno **prilagoditi specifičnosti naših mest,** urbanih krajin in naravnih pejsažev, ki ta mesta obdajajo. Filozofija varstva in smernic je temeljila na reurbanizaciji, omejevanju rasti mest in na ekološki paradigmi.

Maksime, ki so bile vodilo našemu delu, lahko strnemo v tele točke:

- ne smemo zaiti zgolj v varstvo, omejevanje arhitekturne kreativnosti in v ponavljanje spomeniškovarstvenih določil,
- ne smemo nasilno onemogočati novih arhitekturnih stvaritev, urbanističnih kompozicij in potez, vendar le-te ne smejo iti na račun dediščine,
- ne smemo togo preprečevati dinamičnih sprememb urbane oblike v času in prostoru, če to ne gre na račun trajnih, historičnih vrednot,
- upoštevati moramo, da urbane pokrajine ne doživljamo samo kot pešci, ampak vse bolj kot potniki v avtomobilu, na železnici in drugih prometnih medijih, kar marsikje zahteva drugačno metriko urbanističnega oblikovanja,
- v načelu moramo varovati malo humano merilo in pejsažne kvalitete slovenskih mest v njihovem krajinskem okviru,
- regionalno in lokalno tipiko ter enkratnost mestnih podob moramo iskati zlasti kot specifično lego mesta v pokrajini in splet kulturnozgodovinskega izročila ter novega, dinamičnega urbanega razvoja,
- obseg priporočil in usmeritev mora bili "operativen", torej ne prevelik, in tak, da ga je možno učinkovito izvajati in obvladovati.

Metoda vizualne inventarizacije in analize je najbolje razvidna in razločljiva iz **legende** uporabljenih znakov in simbolov, kije priložena na koncu tega poglavja.

Drugo pomembno metodološko vprašanje je **izbor mest,** ki so bila zajela v raziskavo. Kriteriji uvrstitve so bili tile:

- ne obdelajo se mesta, ki so bila že raziskana in ustrezno obdelana v prejšnji raziskavi (leta 1991),
- velikost mesta in s tem njegov vsestranski urbanistični in krajinsko-pejsažni pomen (Kranj, Nova Gorica, Murska Sobota ...),
- enkratnost in specifičnost mesta, njegova likovna pomembnost za lepoto in identiteto slovenskega prostora (Ptuj, Piran, Bled, Škofja Loka ...),
- enakomerna zastopanost regij in območij s specifičnim urbanim izročilom (Radovljica, Šmarje pri Jelšah, Kočevje, Trebnje, Metlika ...),
- mesta in urbana območja, kjer so zaradi likovne degradacije potrebne obsežne sanacije stanja,

- (Hrastnik, Ilirska Bistrica, Domžale ...),
- mesta z naglim razvojem, kjer naj se ustvarijo nove arhitekturne vrednote, kompozicije in simbolne kvalitete (Rogaška Slatina, Grosuplje
- mesta, ki so na izrazitih vstopih v državo Slovenijo in so izjemno pomembna za vidni vtis o identiteti prostora (Sežana, Kranjska Gora...),
- število, ki je še realno obvladljivo v (pogodbenem) obsegu te raziskave (48, vključno s 43 naštetimi).

Postopek delaje bil takle:

Najprej smo pripravili kartografske podlage mest na kartah TTN 1 : 5.000, za mnoga mesta pa tudi turistične karte, razne zemljepisne opise in podobno. Za vsako mesto smo opravili obisk na občini, kjer smo se s krajevnimi urbanisti, planerji in arhitekti temeljito pogovorili o oblikovni problematiki, upoštevaje stanje in bodoče razvojne potrebe. Seznanili smo se s prostorsko urbanistično dokumentacijo, študijami in raziskavami. Posebej smo upoštevali naravno in ustvarjeno dediščino. Marsikje pa smo pridobili tudi aerofotoposnetke.

Sledili so terenski ogledi s kartiranjem oblikovnih vrednot, problemov in možnih usmeritev na karte TTN 1: 5.000. V večjih mestih smo oglede opravili vsaj dvakrat

V kabinetnem delu smo iz skic in zapisov na terenu pripravili idejne skice v merilu 1 : 10.000. V ta namen smo kartne liste TTN 1 : 5.000 pomanjšali in zmontirali v to merilo. Po dodatnih korekturah in kontrolah smo izdelali končne načrte v merilu 1 : 10.000 v skladu z legendami, ki so prikazane v elaboratu. Za vsako mesto smo pripravili tudi pisni komentar o problemih, o varstvu in usmeritvah oblikovne podobe.

Takšna obdelava vseh mest je zahtevala okoli polnih 60 dni tekstnega dela ter vsaj 40 delovnih dni v kabinetu avtorja in njegovih sodelavcev za zasnovanje tekstov in skic, medtem ko je delo risanja, tipkanja, korektur in raznih spremljajočih tehničnih opravil zahtevalo večmesečno delo laboranta in študentov.

Skupne ugotovitve in priporočila

Skupne ugotovitve, ki izhajajo iz analize stanja v 48 mestih* in priporočila, ki jih dajemo za izboljšanje urbane podobe, so tale:

Stara mestna jedra

V večini slovenskih mest so stara urbana središča oblikovno zanemarjena, zapuščena, pogosto celo v procesu getoizacije. Središče mestnega življenja seje preselilo k novim nakupovalnim, bančnim in upravnim centrom ob robu ali celo izven starih jeder. Prvotna srednjeveška mesta so obdana z vencem višjih zgradb, značilne silhuete so spremenjene ali zakrite. Prazni prostori ob robu starih mest (parkirišča, zelenice) se pozidujejo in s tem se jasna ločnica med starim in novim izgublja.

Stara urbana, trška ali vaška jedra v srcu naših mest je potrebno prenavljati, reurbanizirati in parterno preurejati v cone za pešce s privlačnim programom kulture, trgovine, gostinstva, poslovnih dejavnosti in visoko kvalitetnih stanovanj. Njihovo podobo naj popestrijo novi tlaki, svetila, klopi, vodometi, kipi, cvetlične ureditve. Vsa dopolnilna gradnja naj se gabaritno in barvno navezuje na prvotno. Javnosti naj se odpirajo notranji atriji, pasaže, arkade in piazette. Obrobje starih jeder naj bo čim manj pozidano in čim bolj ozelenjeno zaradi jasne čitljivosti in vizualne ločitve od novejših predelov. Zgradbe v bližini starih središč morajo biti čim nižje, pogledi na dominante zvonikov, gradov, silhueto streh pa čim bolj odprti. Skrbno je treba varovati - tudi barvno - tretjo fasado starih mest.

Tematski vzorci grajenih struktur

V naših mestih sobivajo vzorci iz različnih obdobij: strnjena srednjeveška aglomeracija, zazidani mestni kareji 19. stoletja, funkcionalistična "vrtna" naselja prosto stoječih blokov, stolpičev in stolpnic, meščan-

43 mest, za katera je bil izdelan "katalog" varstva in usmerjanja oblikovne podobe, je navedenih v naslednjem spisku:

Bled
Bovec
Brežice
Cerknica
Črnomelj
Domžale
Grosuplje
Hrastnik
Idrija
Ilirska Bistrica
Izola
Kamnik
Kočevje
Koper
Kostanjevica
Kranj
Kranjska Gora
Krško
Lenart
Lendava
Litija
Logatec
Lucija
Metlika
Mozirje
Murska Sobota
Nova Gorica
Hran
Portorož
Postojna
Ptuj
Radovljica
Rogaška Slatina
Sežana
Škofja Loka
Slovenska Bistrica
Šmarje pri Jelšah
Trbovlje
Trebnje
Tržič
Velenje
Višnja Gora
Vrhnika

(V raziskavi iz leta 1992 so bila obdelana mesta: ***Ljubljana, Maribor, Celje****,* ***Novo mesto, Jesenice, Koper.)***

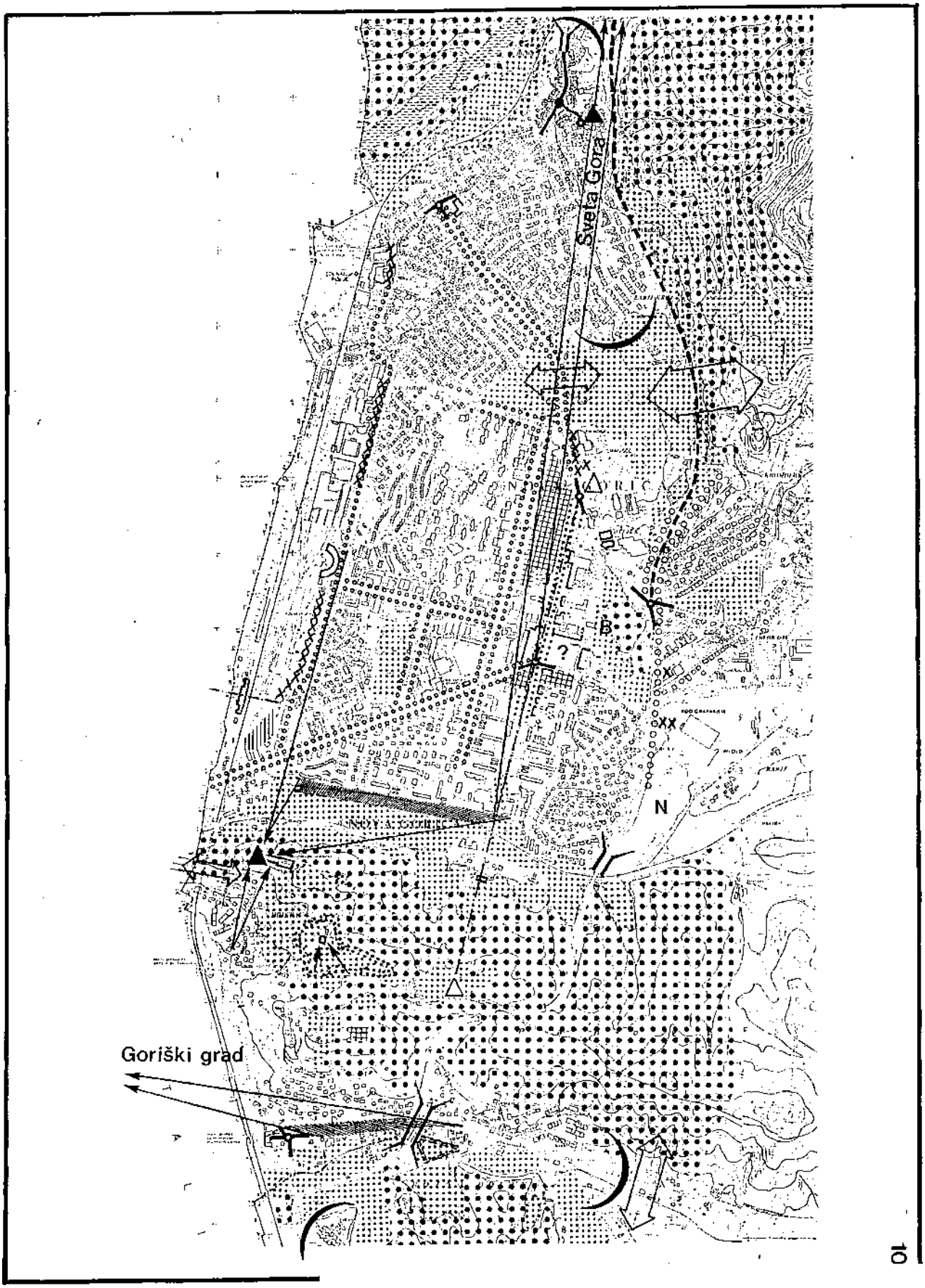

NOVA GORICA

ske vile v zelenju, obsežna območja enodružinskih hiš, industrijska krajina strnjenih ali razpršenih tovarniških kompleksov. Poleg teh najbolj značilnih tematskih vzorcev se pojavljajo še ostanki stare vaške pozidave, obcestne predmestne gradnje, obrtnih con in podobno. Bistveno je, da se ti vzorci - če so izraziti in kvalitetni - dograjujejo, dopolnjujejo in zaokrožajo na isti način, torej z enakimi ali podobnimi zgradbami po višini, tlorisu, materialih, strešinah, barvah, ureditvah zelenja itd. Izjemoma lahko določen mestni predel (na primer naselje enodružinskih hiš, blokov) dobi tudi novo, drugačno lokalno središče, ki se kot jasno razpoznavni znak loči od ostalega vzorca. Podrejati se je potrebno gradbenim črtam, regulacijam ulic, značilni parcelaciji, zasnovi parkovnih ureditev, drevoredov itd.

Problem sub urbanizacije

Rast predmestij enodružinskih hiš je bolj kot kar koli drugega spremenila podobo slovenskih mest. Izgubila se je čitljivost urbanega korpusa v krajinskem prostoru, mesta so se zlila s sosednjimi vasmi, kraki pozidave segajo na njive, v pobočja in gozdove. Jasnih vstopov v mesta ni. Praviloma je obrobje pozidano z najmanj kvalitetno arhitekturo, pogosto so tam obrtne delavnice, modernizirani hlevi, parkirišča itd. Eno od temeljnih priporočil te raziskave je torej omejevanje rasti suburbij in zaokroževanje mest v njihovem sedanjem obsegu. Zaželjene so zarobitve in zaokrožitve urbanih robov s kvalitetno arhitekturo in mehčanje z ozelenitvijo. Še nepozidane enklave je možno ali ohraniti oziroma jih spremeniti v parke ali arhitekturno zaključiti z gostejšo gradnjo.

Industrijske in obrtne cone

Slovenska mesta so močno industrializirana. V velikih središčih so oblikovana razmeroma dobro oblikovane industrijske cone z modernimi proizvodnimi dvoranami in s precejšnjim deležem zelenih površin. Marsikje je tako nastal vzorec industrijske krajine, ki mu ni moč odrekati tehnične urejenosti in oblikovnih kvalitet. Žal pa je mnogo pogostejši pojav izoliranih industrijskih kompleksov, razmetanih brez reda po mestnem tkivu (najbolj pogosto na robu mest), včasih celo tik ob historičnem jedru. Pogosto je še slabša pojavna oblika obrtnih delavnic, skladišč, komunalnih in gradbenih con, kjer prevladuje vtis neurejenosti in popolne odsotnosti arhitekturnega oblikovanja. Najbolj kvarni so primeri, ko se taka industrija, obrt ali komunalna dejavnost pojavlja ob vpadnicah na vstopih in razvrednoti ves “image” o mestu. V teh primerili je nujna vizualna sanacija z novimi objekti, zelenjem, ograjami, zlasti pa s postopnim spreminjanjem vsebine teh con.

V starih industrijskih in rudarskih centrih Slovenije je problem še bolj pereč, ker gre za opuščanje objektov in celotnih kompleksov nasploh. Tu naj se razvija nova industrija videza visoke tehnologije (high-tech), stare kvalitetne industrijske objekte pa prenovi kot spomenike tehniške kulture, pomembne za identiteto in izročilo kraja. V conah propadajoče industrije sta možna tudi drugačna vsebina in arhitektura: skladišča veletrgovin, trgovski in obrtni centri, poslovne stavbe. Arhitekturno oblikovanje naj tu izkoristi možnost velikih dimenzij stavb, obsežnih parkirišč in povezav na prometne sisteme.

Problem višinskega gabarita

Visoke zgradbe morda najbolj izrazito spremenijo podobo mest. V Sloveniji so zrasle stolpnice, visoki bloki, tovarniški dimniki in silosi, tako v manjših urbanih središčih kot v velikih mestih. Konflikti s starimi mestnimi jedri, s tradicionalnimi gabariti baročnih ansamblov in tudi tistih iz 19. stoletja so očitni. Kontrasti v višinah le redkokje predstavljajo novo urbano kvaliteto - največkrat gre za bolečo spremembo merila in za izgubo značilne silhuete. Danes so visoki objekti dejstvo in treba je iskati novo “filozofijo” urbanih oblik, nove kompozicijske odnose.

Na vsak način naj v Sloveniji ne gradimo še višjih stolpnic, bodisi stanovanjskih ali poslovnih. Skoraj ni primera, da to ne bi negativno vplivalo na silhueto, odnos do na

ravne pokrajine, na vedute, na merilo mesta in širšega prostora. Pač pa dopuščamo kompozicijske zaokrožitve obstoječih grupacij visokih objektov z objekti istih višin in tudi nove vidne poudarke, če so ti upravičeni. V najbolj jasnih negativnih primerih (stolpnice v starem jedru) celo predlagamo rušitve, kar v razvitem svetu ni nič neobičajnega. Možne so tudi scenografske izboljšave z barvami, novimi strešnimi zaključki, fasadnimi kulisami. Le izjemoma smo v naši raziskavi spoznali primere, da bi nova, še višja zgradba kot vidna dominanta prispevala tudi novo oblikovno vrednoto.

V raziskavi smo skoraj dosledno zagovarjali stališče, da naj se nove gradnje višinsko ravnajo po tistih v soseščini, da torej zaokrožujejo in nadaljujejo vzorec tudi v vertikalnem gabaritu.

Nove urbane kompozicije

Naša mesta so se v polpreteklem in novejšem razvoju le stežka "odločila" za nove, smele urbane poteze oziroma kompozicije. Prav vsa zgodovinska obdobja so bila v tem pogledu pogumnejša - od časov, ko so gradili cerkvice vrh hribov, pa do funkcionalističnih obdobij velikih sosesk. Današnjim ekološkim in reurbanizacijskim doktrinam manjka ambicija ustvarjati nove likovne vrednote velikih meril. Marsikatera, vizura zato ostaja neizkoriščena, marsikateri gozdnat hrib kar kliče po arhitekturni vizualni dominanti. Treba bi bilo graditi tudi nove trge, javne parke, promenade.

Mestne zelene površine

Na splošno ugotavljamo, da imajo slovenska mesta dovolj zelenih površin, saj so že zaradi svoje majhnosti prepletena z vrtovi, sadovnjaki, obrobljena s polji, gozdovi in hribi. Večina zelenic iz funkcionalističnega časa je oblikovana nedomiselno in uniformno. Izrazito pa manjkajo pravi, urejeni mestni parki s sprehajališči, kipi, vodometi kot važnimi elementi mestnega življenja in urbane likovne kulture.

Zato predlagamo, da tudi manjša mesta dobijo urejene meščanske parke. Bolj je treba izkoristiti na ravne potenciale, ki se nudijo na posameznih lokacijah: obvodne pasove, gozdnate vzpetine, naravna razgledišča itd. Nedomiselne zelenice "vrtnih" blokovnih naselij je potrebno oblikovno obogatiti, to je hortikulturno in funkcionalno ustrezneje urediti. Najbolj značilne biotope - tudi če se le-ti nahajajo znotraj mestnega obrisa - kaže ohraniti in ustrezno predstavljati. Opuščene kamnolome, gramoznice, glinokope, jalovišča in nasutja je potrebno renaturirati, to je vizualno sanirati takšne rane v krajini. Na splošno naj naša mesta dobijo mnogo več drevoredov in drugih klasičnih prvin mestnih hortikulturnih ureditev kot doslej.

Območja vrtičkarstva - ljubiteljskega obdelovanja - sodijo med vizualno najbolj problematične prostore zaradi vidne izpostavljenosti, neurejenosti nasadov in zlasti začasnih objektov. Nujno je zakrivanje z živimi mejami, enotno oblikovanje vrtnih lop in ureditev skupnih parkirišč.

Mesto in voda

Slovenska celinska mesta na splošno zelo pogrešajo vodni element kot sestavino svoje podobe. Izjema so mesta ob večjih rekah, pa še tod so vodne fasade mest pogosto zanemarjene in bregovi nedostopni. Mnogi zanimivi potoki skozi mesta so oblikovno povsem neizkoriščeni, včasih celo kanalizirani! Zanimiva naravna močvirja in potencialne ribnike zasipavajo in zapravljajo še zadnje možnosti za pestre vodne in obvodne ambiente.

Vodne fasade mest naj bodo kar najbolj skrbno varovane in oblikovane. Ce gre za naravni videz obrežij, naj bo obrežna vegetacija pestra, toda urejena, in bregovi dostopni. Manjši potoki naj bodo zeleni trakovi skozi mesta. Oblikuje naj se čim več ribnikov, bajerjev, okrasnih bazenov. Zlasti je za to potrebno izkoristiti obstoječe naravne depresije, opuščene glinokope ali gramoznice.

Nove obvoznice

Nove obvozne ceste ali celo mestne avtoceste so marsikje v Sloveniji stara središča razbremenila prometa, s

tem pa je odpadel tranzit kot razlog za dehumanizacijo okolja. Vendar ta priložnost v glavnem še ni izkoriščena: lokalni promet še vedno obremenjuje stara jedra, ki še niso spremenjena v cone za pešce in niso ustrezno parterno urejena. Drug problem je v tem, da so obvozne ceste razgalile poglede na "dvoriščne fasade" mest, na suburbije, obrtne delavnice, barake, območje vrtičkarstva.

Potrebna je taka zarobitev naselja z gradnjo in zelenjem, da bodo mesta dobila novo fasado, gledajoč z obvoznic, ki pa bo še vedno omogočila poglede na silhueto starega jedra in na naravno okolico.

Mestne ceste

Slovenska mesta v glavnem pogrešajo izrazitejše mestne "bulvarske" poteze. Tudi tiste ceste (večinoma nekdanje glavne tranzitne poti), ki vključujejo v vizualnem prostoru dovolj kvalitetnih arhitektur, ki mejijo na trge in parke, same ne ustvarjajo kvalitetnih urbanih prostorov. Nujne so zato regulacije s točno odmerjenimi gradbenimi črtami, s pločniki, drevoredi, z odprtimi vizurami na obstoječe ali nove vidne poudarke.

Drevoredi, rondojska križišča, široki pločniki, izrazita robna zazidava z arkadami in podobno naj zato postanejo pogostejši element našega urbanističnega oblikovanja. Po drugi strani pa naj poteki skozi stara mestna ali vaška jedra spoštujejo organsko raščene ulične poteze in gradbene mase.

Vstopi v mesto

Večina slovenskih mest nima jasno izraženih in določljivih vstopov v aglomeracijo, pač pa se le-ta nezaznavno začne z redkejšo predmestno zazidavo, ki prehaja z vse gostejšo in višjo. Potrebno je, kot že rečeno, omejiti rast in širjenje obcestne pozidave, hkrati pa izrazito obeležiti vstop v mesto. To lahko dosežemo z novimi arhitekturami, dobro oblikovanimi cestnimi križišči, z izrazito spremembo profila cest (pločnik, drevored, vmesna zelenica), z znaki in podobnim.

Potek železnice skozi mesta

Skozi večja slovenska mesta (pa tudi skozi številna manjša) potekajo železniške proge, na tirne naprave se vežejo postaje, ranžirne postaje in delavnice. Kot po pravilu so to najbolj degradirana urbana okolja, polna starih objektov, skladišč, zanemarjenih parkirišč. Z naraščajočo vlogo železnice za primestni in medmestni promet bo potrebna tudi vizualna sanacija železniških postaj z neposredno okolico.

Predlagamo prenovo oblikovno bogatih, zanimivih železniških postaj iz časa Avstro-Ogrske in njihovo vključitev v urbanistične kompozicije. Če pa gre za nova postajna poslopja, naj ta predstavljajo važen javni objekt, kompozicijsko težišče zadevnega mestnega predela.

Nekatera (maloštevilna) slovenska mesta imajo tudi potniška letališča. Urbana os mesto - letališče postaja v svetu za oblikovno dojemanje mest in dežele nasploh vse večjega pomena in takšno komunikacijo je potrebno oblikovati čim bolj kulturno, zahtevno in enotno.

Mesta in barve

Kolorit slovenskih mest je zapleteno vprašanje. Poleg bolj ali manj tradicionalne barvne skale v starih jedrih (bele, sive, rumenkaste fasade in rjavo-rdeče opečnate strehe) so v funkcionalistični dobi prevladovale blede svetle barve ometa, vidnega betona in stekla, kontrastirane z zelenjem. Pozni funkcionalizem, organski urbanizem, visoka tehnologija (high- tech) in postmoderna so radikalizirali barvno paleto z uporabo tudi bolj živih, celo kričečih barv; rdeče, rumene, živo zelene, modre; znova je postala pogostejša uporaba vidne opeke. Pojavljajo se zrcalna stekla, kovinske barve fasadnih oblog itd. Barve strešin so tudi postale pestre, zlasti svetlo in temno sive ter črne in rjave.

Tudi pri uporabi barv zagovarjamo načelo konteksta ter kontinuitete: v starih jedrih tradicionalne barve in materiali, v novejših pa lahko bolj razgibane in živahne. Ob avtocestah, v industrijskih conah, nakupovalnih središčih je možno celo

bolj drzno eksperimentiranje z barvami, plastičnimi in kovinskimi materiali, odbojnimi stekli - pri tem pa seveda predpostavljamo harmonijo z okolico (grajeno in naravno) procesih prenove in rekonstrukcije kaže čim več ravnih streh blokov in stolpičev zamenjati s poševnimi strehami toplih barv, s čimer bi pridobili bolj domač videz teh "kasarniških" naselij, vključno z njihovo tretjo fasado.

Zelenje je in ostaja nepogrešljiv barvni kontrast grajenim strukturam, zato naj bo prisotno tako rekoč povsod v scenah slovenskih mest.

Zaključek

Pričujoča raziskava prikazuje stanje podobe slovenskih mest na pragu 3. tisočletja. Je torej dokument o času in prostoru, tukaj in zdaj. Bistveno prerašča dosedanje, zvečine v historiziranje in spomeniškovarstvene vidike usmerjene analize "forme urbis".

Raziskava bo verjetno vzbudila mnogo kritičnih misli, celo polemik. Ali ne posega preveč v domeno arhitekturnega ustvarjanja? Ali je možno in upravičeno razmeroma "na hitro" in v grobih obrisih predstaviti oblikovna izhodišča za tako veliko število slovenskih mest? Mnogi urbanisti, domačini teh mest bodo priporočila te študije razumeli celo kot "diktat" iz centra, iz Ljubljane, torej skozi optiko, kije morda drugačna od lokalnih pogledov, želja in tradicij.

Zdi se, da je usoda podobe slovenskih mest danes na razpotju. Ali bomo krenili po poti svetovne unifikacije urbanih krajin ali pa k poudarjanju lepote naših mest skozi specifično identiteto njihovega urbanega korpusa v krajinskem okolju?

Dejstvo, da se zmanjšuje lepota slovenskih mest, ni samo posledica suburbanizacije, industrializacije, mednarodnega - funkcionalističnega - sloga in komercializacije iz najnovejšega časa. Je tudi posledica dolgega obdobja samoupravnega družbenega planiranja. V tem času je bila skrb za mestno obliko daleč za "skrbjo" za samoupravnim dogovarjanjem in usklajevanjem interesov v prostoru. Važna je bila zgolj določitev rabe površin, ureditev prometa, komunalij in razrez na cone urejanja. Regulacijski elementi, že stoletje poznani mehanizmi kontrole nad mestno podobo, kot so gabariti, stavbne in ulične črte, barve in materiali, so bili pozabljeni.

Ob mnogih kritičnih mislih pa je novejši čas vendarle prispeval tudi nove vrednote k slikam slovenskih mest. Obvoznice, urejene industrijske cone, veliki ozelenjeni šolski, zdravstveni in športni kompleksi, zavestno oblikovane stanovanjske soseske, prvi temeljitejši poskusi mestne prenove - vsi ti novi posegi in vrednote imajo povsem legitimno pravico, da se postavijo ob bok starim in tradicionalnim.

Stanje in razvojne možnosti podobe slovenskih mest je torej potrebno na novo "premisliti", analizirati, ovrednotiti in usmeriti. To urbanisti dolgujemo svojim mestom in svoji državi. Naj bo ta raziskava korak dalje v tej smeri - korak na poti, kjer bi sčasoma zajeli prav vsa slovenska mesta, tudi manjša urbana središča, trge in vasi, jih kulturno oblikovali ter jim dali pečat narodne identitete.

Prof. dr. Andrej Pogačnik, mag. arh., Katedra za prostorsko planiranje, FAGG, Ljubljana

Pojasnilo:

Raziskovalno-razvojni projekt z gornjim naslovom je po naročilu dveh ministrstev - za znanost in tehnologijo ter za okolje in prostor- izdelala Katedra za prostorsko planiranje FAGG Univerze v Ljubljani. Raziskava je potekala v letih 1991, 1992 in 1993 in je zajela 48 slovenskih mest iz vseh regij ter geografskih okolij.
Nosilec prof. dr. Andrej Pogačnik je v raziskavo vključil sodelavce asist. Ilko Čerpes, d..i..a., Almo Zavodnik, d.i.a. Andreja Eirjavca, d.i.a,, Mojco Šašek Divjak, d.i.a., ing. Konstanco Soss, in druge. Za stike z naročnikom je skrbela Živa Deu, d.la.
Raziskava nam daje vpogled v stanje urbane podobe večjega dela slovenskih mest, s tem pa tudi v današnje stanje slovenskega urbanističnega oblikovanja.